

Proučavanje povijesti Balkana u Japanu

Sažetak

Cilj je rada dati opći prikaz balkanskih studija u Japanu. Proučavanje Balkana, odnosno jugoistočne Europe, uključujući i povijest Balkana, u Japanu se obavlja unutar tzv. regionalnih studija. Autor je japanski historičar i poznati stručnjak za Balkan.

Želio bih ukazati na jedan organizacijski problem u izučavanju povijesti na japanskim sveučilištima prije nego što prijedem na glavnu temu. Magistrirao sam na Katedri za povijest na Filozofskom fakultetu. Organizacijski su katedre za povijest na japanskim sveučilištima podijeljene na tri dijela: nacionalna povijest, povijest Orijenta i povijest zapadnog svijeta. Pohađao sam odjel povijesti zapadnog svijeta. Ova klasifikacija potječe iz vremena stvaranja nacionalne države u Japanu u drugoj polovici 19. stoljeća. Metode moderne povijesne znanosti uvedeni su u Japan upravo u to doba zahvaljujući djelovanju stranih znanstvenika, prije svega iz Njemačke. Tada se smatralo da je nacionalna povijest opisana u tekstovima klasične japanske književnosti, povijest Orijenta, uglavnom povijest Kine, u kineskim klasicima, a da je povijest Zapada nešto što tek treba učiti i proučavati.

Kaže se da je podjela povijesti na tri oblasti svojstvena zapadnjačkom načinu razmišljanja, ali ista klasifikacija postoji i u Južnoj Koreji. Možda je takva i istočnoazijska podjela. U svakom slučaju, svjetska povijest je kao novi predmet uvedena u srednjoškolsko obrazovanje u Japanu nakon Drugoga svjetskog rata, tako da se u srednjim školama od tada predaju nacionalna i svjetska povijest. Uprkos tome, na sveučilištima i dalje prevladava tripartitna podjela što očigledno predstavlja prepreku za proučavanje svjetske povijesti. Primjerice, da li bi povijest Balkana, Južne Amerike ili Afrike trebalo svrstati u povijest Zapada ili Orijenta? Mi se u izučavanju povijesti Balkana i dalje suočavamo s tim problemom.

Ja sam specijalizirao povijest suvremene Jugoslavije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu dvije godine, od 1975. do 1977. godine. Bavio sam se pitanjima kako i zašto je formirana prva Jugoslavija te odakle potječe ideja jugoslavenstva, jer sam bio zainteresiran za povijest multietničkih i multikulturnih društava.

U to vrijeme ja sam Jugoslaviju prije nego Balkanom smatrao Istočnom Europom u malom. Po povratku u Japan nastavio sam proučati modernu povijest Jugoslavije

u sklopu istočnoeuropskih studija. Sedamdesetih godina mi, japanski historičari, nismo bili toliko zainteresirani za balkanske studije i balkanologiju.

Generalno, proučavanje moderne povijesti Balkana vršeno je u okviru koncepta Istočne Europe. U Japanu nije bilo mnogo stručnjaka za povijest Istočne Europe. Zato smo nastojali uvesti studije povijesti svake od istočnoeuropskih zemalja zasebno, te s istočnoeuropskog stanovišta preispitati povijest Europe, u čijim se studijama do tada naglasak stavljaao na Zapad.

Balkanski studiji u okviru studija Istočne Europe

Mi, Japanci, dobili smo priliku da kao stipendisti studiramo u državama Istočne Europe tijekom šezdesetih godina. Japanski studenti su po povratku u zemlju na svojim sveučilištima započeli istraživanja o zemljama Istočne Europe u raznim oblastima, primjerice u lingvistici, književnosti, povijesti, politici, ekonomiji i drugo, na jezicima tih zemalja. Studiji Istočne Europe bili su u punom jeku od početka sedemdesetih, a tijekom osamdesetih ostvaren je značajan napredak.

Prvo valja spomenuti akademske institucije na kojima se u Japanu proučava Istočna Europa. Tu su, primjerice, Centar za slavistiku Sveučilišta Hokaido u Saporou,¹ koji je osnovan prije 45 godina i izdaje časopis na stranim jezicima pod nazivom *Acta Slavica Iaponica*, kao i časopis koji je uglavnom na japanskom *Slavic Studies*; Udruženje za istočnoeuropske studije,² koje igra vrlo važnu ulogu u Japanu, a koje je osnovano 1975. godine u Tokiju i izdaje *The Journal of East European Studies*. U međuvremenu je Japansko društvo za slavistiku i istočnoeuropske studije (JSSEES),³ osnovano 1979. u Kjotou, počelo izdavati časopis *JSEES*, koji donosi članke na više istočnoeuropskih jezika. Nadalje, od početka devedesetih japanski studenti su na više sveučilišta dobili priliku da steknu zvanje iz oblasti istočnoeuropskih studija. Primjerice, 1991. godine Tokijsko sveučilište za inozemne studije⁴ osnovalo je Odjel za Istočnu Europu (na kojem se uglavnom proučavaju Češka i Poljska), a 1992. godine Odjel za ruske studije Katedre za regionalne studije Fakulteta za interdisciplinarnu nauku Tokijskog sveučilišta (Komaba kampus)⁵ prestrukturiran je u Odjel za ruske i istočnoeuropske studije. Međutim, ni danas na japanskim sveučilištima ne postoje zasebne katedre za balkanske studije.

Od sredine sedamdesetih godina, zahvaljujući tome što je postalo uobičajena praksa da japanski istraživači borave nekoliko godina u istočnoeuropskim zemljama, oni uče njihove jezike i na najbolji način koriste povijesno gradivo i monografije pisane na tim jezicima umjesto da se, kao do tada, oslanjaju na publikacije objavljene

1 Vidi: <http://www.src-h.slav.hokudai.ac.jp/index-e.html>

2 Vidi: <http://www.na.rimo.or.jp/-journal-e.html>

3 Vidi: <http://wwwsoc.nii.ac.jp/jssees/Framepage-E.html>

4 Vidi: <http://www.tufs.ac.jp/index-e.html>

5 Vidi: <http://www.c.u-tokyo.ac.jp/index.html>

u Zapadnoj Europi, SAD-u i SSSR-u. Većina istraživača je, uopćeno govoreći, počela promatrati Istočnu Europu kao odvojenu i autonomnu regiju, a ne kao preriferiju Zapadne Europe ili SSSR-a kako se to ranije često dešavalo.

S raspadom komunističkog sistema 1989. godine istočnoeuropske zemlje zadesile su drastične promjene. Komunizam je pao, Jugoslavija i Čehoslovačka su rasformirane. U Jugoslaviji su započeli oružani sukobi. Političari u Čehoslovačkoj, Mađarskoj i Poljskoj počeli su zagovarati koncept Srednje Europe, pa smo i mi u Japanu morali preispitati koncept Istočne Europe. U posljednje je vrijeme tendencija da se Istočna Europa dijeli na dva dijela, Srednju i Jugoistočnu Europu, odnosno Balkan, u Japanu sve jača i izraženija.

Regionalni koncept Istočne Europe

Konvencionalni koncept "Istočne Europe" u Japanu ima dosta pragmatičnoga u sebi. Obično se Istočnom Europom smatra prostor između Rusije ili SSSR-a na istoku i Njemačke i Italije na zapadu, odnosno Baltičkog mora na sjeveru i Egejskog mora na jugu. Na taj način, što je i logično, prostor koji je nakon Drugoga svjetskog rata proglašen Istočnom Njemačkom nije uključen u ovaj koncept dok Grčka, koja se nalazi u toj regiji i koja je tijekom povijesti imala iskustva vrlo slična iskustvima svojih susjeda, jest.

Međutim, Istočna je Europa, kao politički koncept formiran u doba hladnoga rata, obuhvaćala Istočnu Njemačku, ali ne i Grčku. U Japanu smo često tretirali Istočnu Europu kao regiju socijalističkih država nastalih nakon Drugoga svjetskog rata, različit od SSSR-a s jedne, odnosno Austrije i Grčke, s druge strane. Ta vrsta razmišljanja bila je uobičajena ne samo u Japanu, nego i u Zapadnoj Europi i Sjedinjenim Američkim Državama.

Stoga je koncept Istočne Europe kod nas bio politički vrlo obojen. Nakon promjena političkog sustava u Istočnoj Europi 1989. godine, tijekom procesa nestajanja hladnoratovskih struktura, u Japanu se pojavilo mišljenje da je koncept Istočne Europe izgubio smisao.

Istina je da je Istočna Europa kao politički koncept izgubila smisao. Međutim, "Istočna Europa" kao povijesni koncept nije nastala poslije Drugoga svjetskog rata. Upravo zbog toga što je "Istočna Europa" i povijesni a ne samo politički koncept, smatram da taj pojam nije izgubio smisao iako su hladnoratovske strukture nestale.

No, zašto onda u povijesnim studijima koristimo termine "Jugoistočna Europa" ili "Balkan", a ne "Istočna Europa"? Kada sam u doba prije promjena sustava u istočnoeuropskim zemljama izučavao suvremenu povijest Jugoslavije u sklopu Istočne Europe, često sam imao osjećaj da se u nečemu griješi. Bilo je to stoga što Grčka, nesocijalistička zemlja, nije bila obuhvaćena pojmom Istočne Europe. Međutim, nakon promjena političkog sustava, kada se preispituje koncept Istočne Europe, promatrati Balkan kao sub-regiju Istočne Europe čini se lakšim nego ranije.

Noviji trendovi u balkanskim studijima u Japanu

Balkanski studiji otpočeli su u Japanu tek devedesetih godina dvadesetog stoljeća.⁶ Ironično, čini se da su sukobi u Jugoslaviji bili prekretnica koja je potakla naš interes za Balkan. Ti sukobi privukli su pažnju akademskih stručnjaka iz mnogih oblasti, pa je u Japanu objavljeno mnogo knjiga. Ovdje ću predstaviti samo nekoliko knjiga što su ih napisali autori koji su koristili materijale na hrvatskom i srpskom jeziku. Profesor Abe objavio je knjigu *Kriza i raspad jugoslavenske privrede*,⁷ u kojoj je privredna kriza tretirana sa stanovišta ekonomske nauke. Profesor Ivata objavio je tri knjige s ekonomskog gledišta: *Jugoslavija: sukobi povijesti i borbe civilizacija*,⁸ *Jugoslavija: informativni izvori multietničkih ratova*⁹ i *Od raspada socijalizma do multietničkih ratova*.¹⁰ Istraživač Čida napisao je knjigu *Zašto su sukobi u Jugoslaviji dugo potrajali*.¹¹ Ta je knjiga pisana s gledišta međunarodnih odnosa. Ja sam objavio *Suvremenu povijest Jugoslavije*,¹² a nedavno je profesor Cukimura objavio djelo *Građanski ratovi u Jugoslaviji* (knjiga pripada oblasti političkih nauka).¹³ Na japanski su jezik prevedena djela Predraga Matvejevića,¹⁴ Drage Roksandića,¹⁵ Dubravke Ugrešić¹⁶ i Slavenke Drakulić.¹⁷

U takvim okolnostima smo 1998. objavili *Povijest Balkana*,¹⁸ čiji sam ja urednik. Autori su u ovoj knjizi nastojali opisati povijest Balkana kao regionalnu povijest, a ne kao skup nacionalnih povijesti pojedinačnih zemalja. Po istom sam predlošku napisao i *Ilustriranu povijest Balkana*.¹⁹ Također, u Japanu je tijekom devedesetih prevedeno i nekoliko knjiga o Balkanu i Jugoistočnoj Europi s engleskog, francuskog i njemačkog jezika, primjerice, knjige profesora Đorđevića i Fischer-Galatija,²⁰ Kastelana²¹ i Höscha.²² Poznata knjiga *Imagining the Balkans*²³ profesorice Marije Todorove, kao

6 Možemo vas upoznati s dvije knjige koje su izašle prije devedesetih godina. Shigeru Kido, *Suvremena povijest Balkana*, Tokio, 1977; Charles Jelavich – Barbara Jelavich, *The Balkans*, (prijevod: S. Kido), Tokio, 1982.

7 Nozomu Abe, *Kriza i raspad jugoslavenske privrede*, Tokio, 1993.

8 Masayuki Iwata, *Jugoslavija: sukobi istorija i borbe civilizacija*, Tokio, 1994.

9 Masayuki Iwata, *Jugoslavija: informativni izvori multietničkih ratova*, Tokio, 1999.

10 Masayuki Iwata, *Od raspada socijalizma do multietničkih ratova*, Tokio, 2003.

11 Zen Chida, *Zašto su sukobi u Jugoslaviji dugo potrajali*, Tokio, 1999.

12 Nobuhiro Shiba, *Suvremena povijest Jugoslavije*, Tokio, 1996.

13 Taro Cukimura, *Građanski ratovi u Jugoslaviji*, Tokio, 2006.

14 Predrag Matvejević, *Le Monde "Ex"*, (prijevod: Cuchia) Tokio, 2000.

15 Drago Roksandić, *Srpska i hrvatska povijest i "nova historija"*, (prijevod: Koshimura) Tokio, 1999.

16 Dubravka Ugrešić, *The Culture of Lies*, (prijevod: Iwasaki), Tokio, 1998.

17 Slavenka Drakulić, *The Balkan Express: Fragments from the Other Side of War*, (prijevod: Mitania), Tokio, 1995; *Café Europa: Life after Communism*, (prijevod: Nagaba), Tokio, 1998.

18 Nobuhiro Shiba (ur.), *Povijest Balkana*, Serija "Svjetska povijest", sv. 18, Tokio, 1998.

19 Nobuhiro Shiba, *Ilustrirana povijest Balkana*, Tokio, 2001 (prerađeno izdanje 2006)

20 Dimitrije Đorđević – Stephan Fischer-Galati, *The Balkan Revolutionary Tradition* (prijevod: Sahara), Tokio, 1994.

21 Georges Castellan, *Histoire des Balkans* (prijevod: Jamaguchi), Tokio, 1994.

22 Edgar Hösche, *Geschichte der Balkanländer* (prijevod: Sakuma), Tokio, 1995.

23 Maria Todorova, *Imagining the Balkans*, Oxford University Press, 1997.

i knjiga *The Balkans*²⁴ Marka Mazowera još uvijek nisu prevedene na japanski, ali su vrlo popularne. Nedavno izdanje *Povijesti Grčke*,²⁵ koje obuhvaća razdoblje od antike do danas, vrijedno je spomena stoga što su tu knjigu napisali zajedno povjesničari koji proučavaju povijest stare Grčke, Bizanta, Osmanskog Carstva i moderne Grčke.

Želim se osvrnuti i na nekoliko novih pravaca u balkanskim studijima u Japanu. Prvo, postoji trend da se povijest Balkana promatra sa stanovišta društvene a ne političke ili ekonomske povijesti. Drugi trend jest proučavanje pograničnih regija poput Makedonije, Transilvanije, Vojvodine itd. Treći je postavljanje povijesti Balkana u kontekst europske povijesti. Ta tri trenda predstavljaju kritiku nacionalne države i pristupa koji naglašava nacionalne povijesti. Četvrti pravac je pozitivističko proučavanje formiranja nacionalnih država na Balkanu. I konačno, tu je proučavanje Balkana pod osmanskom vlašću. U Japanu je u posljednje vrijeme napravljen vidan pomak u proučavanju povijesti Osmanskog Carstva. Primjerice, postoji dosta radova o povijesti tog carstva koje su napisali profesori Suzuki,²⁶ Nagata²⁷ i drugi. Htio bih vas upoznati sa samo tri disertacije koje su nedavno objavljene u obliku monografije. To su knjige *Moderna društvena povijest gradova na Balkanu: regije i etničke grupe u pluralističkom prostoru* profesora Sahare²⁸, *Studija procesa nacionalne integracije u Dalmaciji* profesora Ishide²⁹ i *Habsburško Carstvo i balkanski ratovi: put ka Prvom svjetskom ratu* profesora Babe.³⁰

U Japanu nema mnogo radova o državama bivše Jugoslavije. O Sloveniji je prevedena samo jedna knjiga G. Kastelana.³¹ O Hrvatskoj su prevedene dvije knjige, B. Krekića³² i G. Kastelana.³³ O Srbiji postoji samo jedna knjiga Novakovića.³⁴ O Bosnoj i Hercegovini je također jedna knjiga.³⁵ O Crnoj Gori, koja je postala nezavisna država u lipnju 2006., nema posebnih knjiga. Međutim, u prilici smo čitati Njegošov *Gorski vijenac* na japanskom zahvaljujući prijevodu Tanake i Jamasakija.³⁶ Također, spomenuo bih i dva članka o novijim događajima u Crnoj Gori. Jedan od njih je “Problemi vezani za nezavisnost i nacionalni identitet u Crnoj Gori”³⁷

24 Mark Mazower, *The Balkans*, New York, 2000.

25 Mariko Sakurai (ur.), *Povijest Grčke*, Serija “Svjetska povijest”, sv. 17, Tokio, 2005

26 Tadashi Suzuki, *Osmansko Carstvo: “meki despotizam” u islamskom svijetu*, Tokio, 1992; *Raspad Osmanskog Carstva: kulturni svijet i nacionalna država*, Tokio, 2000.

27 Juzo Nagata, *Povijest zapadne Azije II: Iran i Turska*, Serija “Svjetska povijest”, sv. 9, Tokio, 2002.

28 Tecuja Sahara, *Moderna društvena povijest gradova na Balkanu: regije i etničke grupe u pluralističkom prostoru*, Tokio, 2003.

29 Shinichi Ishida, *Studija procesa nacionalne integracije u Dalmaciji*, Tokio, 2004.

30 Ju Baba, *Habsburško Carstvo i balkanski ratovi: put ka Prvom svjetskom ratu*, Tokio, 2006

31 Georges Castellan – Antonia Bernard, *La Slovenie* (prijevod: Chida), Tokio, 2000.

32 Bariša Krekić, *Dubrovnik in the 14th and 15th Centuries* (prijevod: Tanaka), Tokio, 1990.

33 Georges Castellan – Gabrijele Vidan, *La Croatie* (prijevod: Chida i Juguchi), Tokio, 2000.

34 Stojan Novaković, *Selo* (prijevod: Koshimura i Karasawa), Tokio, 2003.

35 Robert J. Donia – John V. A. Fine, *A History of Bosnia and Herzegovina* (prijevod: Sahara, Jamazaki i Janagita), Tokio, 1995.

36 Petar Petrović Njegoš, *Gorski vijenac* (prijevod: Tanaka i Jamasaki), Tokio, 2003.

37 Keiichi Kubo, “Problemi vezani za nezavisnost i nacionalni identitet u Crnoj Gori”, *Russian and East European Studies*, br. 34, Tokio, 2005.

profesora Kube u časopisu *Russian and East European Studies* Japanskog udruženja za ruske i istočnoeuropske studije.³⁸ Drugi je rad “Razdvajanje državne zajednice Srbije i Crne Gore” profesora Shibe u *Journal of World Affairs*.³⁹

Na kraju valja napomenuti da smo nedavno započeli projekt usporedne analize udžbenika povijesti balkanskih država. Godine 2005. na našem je sveučilištu organiziran znanstveni skup o toj temi pod naslovom “U potrazi za zajedničkom regionalnom poviješću: Balkan i istočna Azija u udžbenicima povijesti”. Izlaganja na engleskom jeziku s tog simpozija objavljena su 2006. godine.⁴⁰ Znam da su tijekom pokušaji da se postigne zajedničko shvaćanje povijesnih činjenica na Balkanu kroz komparaciju udžbenika povijesti, kao i da su nedavno na engleskom objavljena četiri radna toma pod naslovom *Workbooks of Teaching Modern Southeast European History: Alternative Educational Materials*.⁴¹ Za nas, Japance, ovi pokušaji su zanimljivi, ali shvaćamo da su oni i vrlo teški za balkanske države poput Crne Gore, gdje su prisiljeni da istovremeno rade i na konstrukciji i dekonstrukciji svojih nacionalnih povijesti u kontekstu europske povijesti, odnosno povijesti Jugoistočne Europe. Japanci mogu mnogo toga naučiti iz ovih nastojanja, naročito stoga što i sami rade na tome da se ostvari zajedničko shvaćanje povijesti između Japana, Kine i Koreje što je sada aktualno političko pitanje.

38 Vidi: <http://wwwsoc.nii.ac.jp/roto/index.html>

39 Nobuhiro Shiba, “Razdvajanje državne zajednice Srbije i Crne Gore”, *Journal of World Affairs*, t. 54, br. 6, 2006.

40 Nobuhiro Shiba(ed.), *In Search of A Common Regional History: the Balkans and the East Asia in History Textbooks*, Tokio, 2006.

41 Christina Koulouri (ed.), *Teaching Modern Southeast European History, Alternative Educational Materials: Workbooks I-IV*, Thessaloniki, 2005. Verzija na srpskom jeziku u: Dubravka Stojanović (ur.), *Nastava moderne istorije jugoistočne Evrope. Dodatni nastavni materijali: Istorijske čitanke I-IV*, Beograd, 2005.